

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційну роботу

Олександрової Галини Мевлютівни

«Жанрові модифікації малої прози Л. Пахаревського»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Початок другого десятиліття нового віку – період, коли помалу заспокоюються пристрасті навколо «епохи великих перемін», яку ознаменував 2000-й рік, аналізуються справджені надії та розчарування. Та незмінним лишається інтерес до культурологічного феномена **рубежу століть** – «горизонту очікування» нового. За останні роки в українській науці відкрито нові імена, репрезентовано нові погляди на знакові явища письменства кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Уперше предметом усебічного філологічного аналізу стала творчість Леоніда Пахаревського, якої спорадично торкалися автори передмов до збірань прозових творів, вступних, аналітичних і оглядових статей. Галина Олександрова засновком наукової концепції у своїй роботі ставить *стильовий синкретизм малої прози письменника*. І тут варто навести аргумент на користь поняття **синкретизму**. Сполучення стильових домінант, у даній праці – реалізму, символізму, неоромантизму, імпресіонізму та експресіонізму, – зазвичай визначають як синтетизм. Але й синкретизм – словесний символ первозданної єдності – також повноцінно вписується в наукову парадигму дисертації. Адже це – первозданна єдність зображально-виражальних засобів у межах конкретного художнього твору, у якій дослідник відчитує «від тексту» окремі мозаїчні компоненти – жанрові елементи або стильові домінанти.

Вивчення матеріалів поданої до захисту дисертації Галини Олександрової «Жанрові модифікації малої прози Л. Пахаревського» та опублікованих за її темою праць дає підстави віднести дане наукове дослідження до окресленого

вище напряду, оскільки в роботі визначено та успішно розв'язано низку актуальних завдань.

По-перше, це **визначення кола тем і мотивів малої прози Л. Пахаревського**, конкретизація їхньої художньої актуальності у контексті філософських і онтологічних проблем, які знайшли відображення в художніх творах. Унаслідок цього головним чинником новаторства письменника утверджено *звернення до образів інтелігенції* – студентів, чиновництва, духовництва, педагогів, шляхтян. При цьому дисертантка робить слушний висновок, що герой Л. Пахаревського – «людина мисляча, освічена, чутлива» – максимально зближується з реципієнтом, якому теж знайомий стан світоглядної невизначеності, болісного роздвоєння в умовах розхитування звичних ціннісних основ і невиробленості нових (с. 38). Цей факт робить наукову працю Г. Олександрової актуальною на тлі нинішніх світоглядних зламів.

По-друге, у дисертації побудовано концепцію вивчення еволюції індивідуальної манери письма Леоніда Пахаревського **в контексті чергування стильових домінант**. Ця концепція може стати засновком для дослідження творчості інших письменників, становлення їхньої майстерності під кутом зору зміни художніх систем.

По-третє, Галина Олександрова уважно простежує **сецесійну модель світу у різножанровій малій прозі Л. Пахаревського**. «Часові – його мистецтво, мистецтву – його свободу», – таким був девіз Віденського сецесіону, який позиціонував себе продовжувачем бароко. Прикметно, що проза Л. Пахаревського стає предметом вивчення саме як вияв сецесії – синтезу песимістичних настроїв і пишноти буття, характерних і для літературного бароко. Авторка дисертації робить спробу знайти містку дефініцію індивідуального стилю прозаїка, суголосну з поняттям синкретизму.

На рубежі XIX-XX століть, як зазначає відомий літературознавець Наталія Шумило, виникає особливий гатунок прози, в якій *«переглядалися ідилічні взаємини інтелігенції та народу... деромантизувалися не тільки ці взаємини, а й водночас подвижницька діяльність інтелігенції, і селянство як*

хранитель духовних надбань минулих поколінь». На цьому й робить акцент дисертантка, розглядаючи твори Л. Пахаревського як вияв саме такого прозописьма, – з демонстрацією відходу від ідеалів народництва, віддзеркаленням варіативності тематики тогочасної української прози, намаганням ширше охопити життя суспільства та відтворити стан глибокої екзистенційної кризи (с. 46).

Робота Г. Олександрової актуальна з огляду на її безпосередній зв'язок із основними напрямками наукових досліджень кафедри новітньої української літератури Київського національного університету імені Тараса Шевченка (тема «Розвиток і взаємодія мов і літератур в умовах глобалізації»).

Результати дисертаційної роботи представлено у вигляді наукових положень, сформульованих на основі теоретичних досліджень у галузі поетики, жанрології та стилістики художнього тексту; аналізу прозових творів Леоніда Пахаревського, а також зроблених висновків. Вони всебічно обґрунтовані виступами на міжнародних та всеукраїнських конференціях, публікаціями у фахових наукових виданнях із філології.

Дисертантка наполегливо шукала способи співвіднести літературний матеріал – прозу Пахаревського – з поодинокими оцінками, діапазон яких іще в першій третині ХХ ст. варіювався від тенденційної критики до стриманих похвал. Наочно це видно у структурі роботи: лише два підрозділи, які, проте, репрезентують струнку, виважену концепцію дослідження: від з'ясування тематичної та жанрової специфіки малої прози – до установаження констант сецесійного стилю в доробку письменника. Оглянувши тематично-образну спрямованість прози Л. Пахаревського в підрозділі 1.1, у наступній частині дисертантка студіює жанрову природу його творів, виявляючи їхні поетико-стилістичні особливості. Від питання «про що» (зміст) Г. Олександрова логічно переходить до питання «як» (форма), утверджуючи формозмістову домінанту творчості досліджуваного письменника – синтез ліричності й новелістичності.

Виходячи з жанрової розмаїтості малої прози, дисертантка доходить слушного висновку, який стає основою для наукової парадигми розділу

другого: *«Аналіз малої прози Л. Пахаревського дає підстави оцінювати творчість письменника як вияв сецесійності. Оповідання та новели цього автора засвідчують перехід від реалістично-позитивістських принципів змалювання дійсності... до власне модерністських. Л. Пахаревський... творив у контексті переосмислення традицій народництва, однак це переосмислення в нього переважно позбавлене ознак іронії, пародійності»* (с. 150).

Обґрунтованість наукових положень зумовлюється й тим, що авторка виводить особливий жанрово-стильовий маркер творчості Пахаревського: з її точки зору, це – *«інтелектуальна сецесійна проза, яка увібрала досвід кращих представників європейського модернізму, творчо переосмислений і реалізований у питоми українському національному контексті»* (с. 147).

Квінтесенцією наукових положень і висновків роботи є утвердження новаторства Л. Пахаревського у **творенні образу персонажа**: *«Культивований письменником образ «маленької людини» здобуває парадоксальну винятковість саме завдяки яскраво виявленим у ньому символістсько-неоромантичним тенденціям – він... наділяється особливою чутливістю до потворності навколишнього життя, усвідомленням необхідності глобальних змін»* (с. 152).

Вірогідність та новизна наукових положень і рекомендацій, сформульованих у роботі, підтверджується використанням сучасних методів досліджень (біографічного, проблемно-тематичного, описового, порівняльно-історичного), аналізом наявних у науці класифікацій малих прозових жанрів та стильових домінант і вдалим їх застосуванням до студій художнього тексту.

Вивчення творчості одного автора – велике наукове завдання, пов'язане з необхідністю долати концептуальні теоретичні проблеми. Одна з них – потреба аналізувати художні твори не лише опубліковані у зібраннях, а й представлені в архівних фондах. Маленькі збірки оповідань, відбитки журнальних публікацій, – разом у дисертації розглянуто 33 твори Л. Пахаревського, які нині заслуговують на видання окремим томом із належною науковою редакцією.

Безперечно, новаторським є сам принцип добору предмета дослідження – творчості Леоніда Пахаревського, одного з найменш вивчених прозаїків доби

fin de siècle, який сьогодні потребує особливої дослідницької уваги з огляду на суголосність тематики його творів із насущними проблемами нашого часу.

Отримані у дисертаційній роботі наукові результати можуть бути використані у вивченні жанрово-стильової еволюції доробку представників українського fin de siècle. Результати роботи будуть корисними у навчальному процесі вищої та середньої школи: у підготовці курсів лекцій та спецкурсів із української літератури початку ХХ століття, із творчості модерністів, із проблем порівняльного літературознавства; у написанні курсових, дипломних і магістерських робіт; під час факультативних занять, роботи шкільних літературних студій і гуртків.

Опубліковані матеріали відображають основні положення дисертації. За її результатами опубліковано 5 статей у фахових наукових виданнях із філологічних наук, матеріали 4-х наукових конференцій (міжнародних і всеукраїнських). Це свідчить про достатнє відображення матеріалів дисертації в опублікованих працях і дотримання вимог ДАК МОНМС України щодо кількості публікацій у наукових фахових виданнях.

Авторка аргументувала актуальність дослідження, визначила мету і завдання, розглянула теоретично та обґрунтувала способи дослідження маловивченого прозового доробку з позицій генології та стилістики; запропонувала шляхи впровадження та практичну реалізацію результатів роботи. Слід зауважити, що список опрацьованих у дисертації джерел (291 найменування) налічує 33 посилання на оригінальні твори Леоніда Пахаревського, друковані окремими збірками або в періодичних виданнях; 100 посилань на видання, опубліковані за останні 15 років.

Зміст дисертації та її виклад свідчать про завершене наукове дослідження, в якому розв'язано концептуальні науково-практичні завдання, поставлені автором. Дисертантка уміло оперує сучасним термінологічним апаратом, не вдаючись до некритичного «жонглювання» звучними поняттями.

Роботу виконано згідно з новітніми вимогами до оформлення наукових праць, із використанням сучасних емпіричних і теоретичних методів

опрацювання аналітичної інформації та художнього текстового матеріалу. Структура і зміст дисертаційної роботи логічно й послідовно пов'язані.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації як із погляду сучасних науково-теоретичних досліджень, так і з позицій практичної реалізації, є достатнім. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації:

1. Робота значно виграла б, якби дисертантка провела типологічні паралелі між творами Леоніда Пахаревського та прозою інших авторів (наприклад, порівняла оповідання «В царстві комишів» із «Бузьками» Тимофія Бордуляка або «Шпаками» Дніпрової Чайки, образ героїні «Довгого ряду днів» із постатями героїнь малої прози Ольги Кобилянської; розвинула шкіцково накреслену – на с. 73 – тему «акварельної» поезики Л. Пахаревського, М. Коцюбинського та Г. Хоткевича). На сторінках 18 і 70 наводиться цікава думка про взорування Л. Пахаревського на верліброві конструкції у ліризованій прозі. Водночас хотілося б, аби це положення було розвинуто ґрунтовніше, бажано – з ілюструванням.

2. Поза увагою дисертантки лишився такий важливий для осмислення новелістичної поезики творів Пахаревського концепт, як заголовок. Адже назва твору (і новели насамперед!), яка апріорі установлює перед читачем «горизонт очікування» певної сюжетної лінії чи реальної картини, може бути *суголосною* або *суперечити* всій оповіді. Потрібно детальніше зупинитися на цьому питанні з урахуванням методів рецептивної критики.

3. Деякі абзаци (сторінки 4-5, 12-13, 29, 37, 39, 41, 57-60 тощо) занадто довгі (до 2 сторінок, зокрема сторінки 49-51), синтаксично ускладнені, при тому, що посередині тексту міститься чимало цікавих висновків дисертанта щодо жанрово-стильової поліфонічності прози Пахаревського. Тому пасажі, в яких аналізуються літературні твори, варто відділити від власне теоретичних узагальнень.

Наведені зауваження носять характер побажань і спонукають до дискусії, формою якої є офіційний захист наукової праці.

Отже, дисертаційна робота Олександрової Галини Мевлютівни «Жанрові модифікації малої прози Л. Пахаревського», подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література, є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують актуальну та пріоритетну історико-літературну проблему оновлення жанрів і зміни художніх систем у національному письменстві та творчому доробку окремого автора. Виявлені зауваження та пропозиції не знижують загального рівня, наукового та практичного значення результатів роботи.

За актуальністю, науковою новизною, вірогідністю та практичною цінністю, змістом і оформленням робота повністю відповідає вимогам ДАК МОНмолодьспорту України до кандидатських дисертацій, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», паспортів спеціальності 10.01.01 – українська література, а її автор – Олександрова Галина Мевлютівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри українознавства

Національного університету

харчових технологій

Н.В. Науменко